

Цепкало Т.О. Міфопоетика лунарного образу в поезії Емми Андієвської // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія: збірник наукових праць. – Вип. 2 (36). – Ужгород: [б.в.], 2016. – С. 284-288.

Тетяна Цепкало

МІФОПОЕТИКА ЛУНАРНОГО ОБРАЗУ В ПОЕЗІЇ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Ключові слова: *символ, архетипний образ, міфологема місяця, міфопоетика, світогляд.*

Художній твір консолідує в собі життєвий досвід письменника, його мрії, фантазії, емоції, а також образи, символи та уявлення, що підіймаються з глибин підсвідомості та притаманні кожному індивіду. Взаємодіючи із навколишньою дійсністю на рівні почуттів та асоціацій, митець здійснює саморефлексію і виявляє своє світовідчуття інстинктивно, інтуїтивно та опосередковано через міфологічні моделі, що розшифровують своєрідний конгломерат численних підтекстів і відтворюють світоглядні геноми та архаїчні форми прадавнього світобачення.

Художній доробок Емми Андієвської, однієї з представниць Нью-Йоркської групи еміграційних поетів, широко досліджується в сучасному літературознавстві. С. Водолазька, І. Жодані, О. Смерек робили спроби комплексного вивчення її прозової творчості. О. Шаф детально розглядала особливості сонетів поетеси. Міфоаналізові поетичних текстів письменниці присвячено небагато розвідок, що стосуються лише окремих аспектів авторського художнього міфомислення. Так, Р. Галицька окреслювала релігійно-духовний дискурс поезії Емми Андієвської, Д. Дроздовський вивчав її сонети як вияв катахретичної свідомості, О. Маланій описувала поетичні «натюрморти» як синтезований продукт взаємодії двох видів мистецтва, О. Соловей аналізував еротичні мотиви у поетичних містифікаціях

письменниці, Л. Тарнашинська порушувала проблему гіпертексту як індивідуалізованого світовияву поетеси, О. Тищенко визначала домінантні риси її сюрреалістичної поетики тощо. Як бачимо, досліджень окремих міфологем у творчості української поетеси наразі бракує, що зумовлює актуальність нашої розвідки, адже розгляд міфологічного мислення дає можливість глибше зрозуміти світоглядну позицію авторки і декодувати окремі символічні образи.

Для художньо-філософської концепції поезії української письменниці притаманне осмислення людського буття і буття взагалі, що має своєрідну структуру. Так, у сонеті «Додаткові ланки» зі збірки «Вілли над морем» Емма Андієвська вибудовує своєрідну картину світу, оприявнюючи онтологічні засади світоустрою:

*Не дирижабль, а сну листок дебелий,
Який – припливи і відпливи, – місяць,*

*Що на світанку всю скелясту масу –
На ледь хвилястий – з ніжок – організм,
Куди буття світи переганя [1, с. 61].*

Оскільки поетичні тексти авторки раціональному осмисленню не підлягають, викликаючи в уяві читача найрізноманітніші і нелогічні асоціації, то ми можемо по-різному уявити космічну ієрархію, подану авторкою у сюрреалістичному ключі. Як справедливо зауважує Л. Тарнашинська, метафорична система поетеси «(...) залишає простір межі нашим бажанням збагнути і нашою здатністю збагнути – і цей незаповнений простір не заповнений у кожного своєю мірою. Він звужується відповідно до нашого наближення до художнього світу Емми Андієвської, «доростання» до окресленого нею обрїю, що насправді тієї окресленості й не має, але, звужуючись, навряд чи може зникнути зовсім» [5].

Весь оточуючий світ у наведеному прикладі співвідноситься із живим організмом, персоніфікується. Відповідно читач може відчувати взаємоперетікання живого й неживого, земного і космічного, часткового в ціле і

навпаки. Таким чином, створюються алюзивне бачення Всесвіту ззовні, що реалізує закони буття, циклічності, вічності. Так, припливи і відпливи, якими керує нічне світило, настання ранку після ночі також є частиною такого відображення дійсності. Асоціативний ланцюжок *сон – місяць – світанок*, що сприймається як логічна вербалізація онтологічних засад, є частиною сюрреалістичних візій, що виникають під час читання вірша й доповнюються іншими асоціативними компонентами, пояснення яких є недоцільним, оскільки кожному реципієнтові притаманні індивідуально-особистісне сприйняття і розуміння тексту та образів. А тому можемо говорити про герметичність поезії Емми Андієвської, що реалізується через поєднання різнорідних виражально-стильових засобів.

Продовжуючи тему буття, у сонеті «Між дахів» зі збірки «Хід конем» авторка по-іншому осмислює цю філософську категорію, описуючи навколишній світ у вигляді земних речей та тварин:

Усе буття – єдиний фотоспалах.

Самотня постать, завузький провулок.

На віслюку – в повітрі – смерть, що – волок.

Й – ледь мерехтіння – від нових розпилень.

Дахи, як механічні сходи. Шпулі. –

Без руху – рух, – антени, сквери, вілли.

Сум однорукий (спалах) – за штурвалом.

Шлях – серце, що – до місяця – тополі.

У почуттях – крізь біль – кілька проталин,

Де, – занечулене, – ще хлипа тіло,

І – ані кроку – форми пелехаті. –

Аж до води оновлюються сходи,

Хоч нитку, – дійсність, – лабіринт-фрегат,

Який – у трюмі – власні береги [2, с. 120].

Переплетення різнорідних явищ в уяві реципієнта створює хаотичну картину, що становить собою своєрідний світопорядок, утілений на рівні біблійних алюзій. Вже з першого катрену виникають асоціації із постаттю Ісуса Христа, Його смертю та воскресінням, що алегорично впливають із рецепції окремих образів: самотня постать, завузький провулок, віслук, смерть, нові розпилення тощо. У другому катрені оприявнюється вертикальний просторовий локус, що підтверджується візіями дахів, антен, скверів та віл одночасно, а також шляхом до місяця, відображаючи космічну суть буття. Образ тополі, на нашу думку, реалізує міфологему світового дерева, верхня частина якого відповідно до праслов'янського світобачення символізує небесне царство, а в часовому вимірі співвідноситься із майбутнім та нащадками [7, с. 27], що знову ж повертає нас до асоціації із християнською концепцією Воскресіння Господнього заради спасіння людського. Алюзією на продовження життя у майбутньому є зображення сучасного міського краєвиду із антенами та віллами. Таким чином, хронотоп твору характеризується накладанням різних часових та просторових площин. А тому інтенції, що виражають обидва терцети сонету «Між дахів», так само співвідносяться із біблійними оповідями про смерть та воскресіння Ісуса Христа, що сугестивно забезпечуються лексичними одиницями *біль, занечулене тіло, ані кроку, сходи, вода, оновлення* тощо. Відтак, можна вважати, що фотоспалахом поетеса називає саме буття на землі кожної окремої людини, котре відносно вічності триває лише одну мить. Але протягом цього спалаху індивідуум переживає своє неповторне життя зі своїми психологічними особливостями (*власні береги*), особистим внутрішнім світом (*трюм*) тощо.

Еліпсис, що простежується в переважній більшості поезій збірок Емми Андіївської «Вілли над морем», «Хвилі» та «Хід конем», дає можливість передати максимум інформації, використовуючи мінімум слів, а також створює умови для герметичності твору, для редукції смислових зв'язків та деконструкції семантики слова, що призводить до референційного пояснення

дійсності і свідчить про парадоксальність світоглядних позицій письменниці. А. Біла назвала еліпсис Емми Андіївської грою в «уникання смислу», що завдяки свідомому пропуску предикатів є шляхом до фрагментарності емоційного потоку і подолання слова «мовчанням» еліптичних пауз [3, с. 154]. Таким чином, розкодування авторських інтенцій ускладнюється також синтаксисом.

Перше враження від прочитання поетичного тексту письменниці, як правило, буває хибним. Щоб наблизитися до художнього світу Емми Андіївської, потрібно зважати на інтертекстуальність, алюзії, підтекст тощо. Так, щоб з'ясувати роль міфологеми місяця у сонеті «Полив'яний черепок» зі збірки «Хід конем», потрібно розшифрувати авторські інтенції.

Оскомою – вздовж пам'яті – туман.

Стан – вартіві, бо зомбі – кожний третій.

Масив трави – мелодію – кастрати –

В глобальнім переміщенні племен.

Світило, – існування вітамін, –

На жилавість світів – протиотруту.

Трельяж нутра – в ворітниці – зустріти,

Що – метастази схлинів – лиш тому,

Що – зі стрепен буття – в блакиті павзах –

На дотик світла – вся свідомість, – повзик, –

Із хвиль – силкується – нову спільноту,

Що і розвіянь витримала б натиск,

Де – між тополь, які – осяянь шлях, –

З-під покришок – півмісяці зійшли» [2, с. 12].

Кожен образ набуває нових значень та асоціацій, що майже ніколи не повторюються, оскільки потік свідомості, яким характеризується поезія Емми

Андієвської, завжди відбувається у новому руслі. Так, у цьому творі, на нашу думку, прочитується алюзія на історичну пам'ять народу та його генетичні корені, про що свідчить назва сонету – «Полив'яний черепок». Кожне слово в поезії несе особливе семантичне навантаження. Так, ймовірно, лексема *оскомою* – означає наболіле питання, яке давно турбує ліричного героя; *вздвж пам'яті* – це центральна проблема твору, пов'язана із пам'яттю про предковічні цінності своїх пращурів; *туман* – вказує на забуття, на відсторонення сучасного індивіда від минулого рідного краю; *стан – вартіві* – це значить, що потрібно охороняти, зберігати те, що забувається, адже сучасна людина все більше відгороджує себе від давньої культури, традицій: *бо зомбі – кожний третій*. *Масив трави* можна трактувати як слідування маси людей за сучасними тенденціями та новітніми технологіями, оскільки трава – це уособлення нових ідей та нових починань [4, с. 240]. *Кастратами* ж називають нікчемних, жалюгідних осіб, а тому використання такого найменування у віршованих рядках є вказівкою на духовну деградацію індивідуума без культури.

Однак Емма Андієвська також показує вихід із такого стану. Архетипний образ світла утворює сугестивно-асоціативне уявлення про можливість вирішення вказаної проблеми, про існування надії на відродження історичної пам'яті, на створення *нової спільноти*, якщо *вся свідомість* подібно птахові (*повзикові*) сягне в *блакить* та відчує *дотик світла*. Людство ще намагається, *силкується* перемогти *метастази схлипів*, *витримати натиск*. Перемогою світла над темрявою можна назвати схід півмісяців з-під покришок цивілізації, а тополі можна трактувати символом осяння у людській свідомості. Багато нічних світил, що мають конотацію зростаючих, а не спадних, також наділені символічним значенням і, ймовірно, співвідносяться із самосвідомістю кожного члена суспільства. Таким чином, українська письменниця використовує позасмислові зіставлення і зв'язки у відтворенні навколишнього світу, що характеризується синтезом макро- і мікрокосмосів.

Онтологічні виміри світу в поезії Емми Андієвської характеризуються дисформацією та парадоксальністю, адже в кожному образі закодоване

особливе інформаційне навантаження, що може відрізнятись від традиційного його сприйняття та формувати якісно нові асоціації. Так, у сонеті «Перехресні лінії» зі збірки «Вілли над морем» відбувається зміщення, перехрещення та взаємоперетікання просторових площин, які О. Тищенко називає великою космічною грою [6]:

*Ще просвіток, та важчає ладунка.
Не м'ясо місяця – в пустелі – динго, –
Упир у закутку гортає атлас.*

*Ще спалах, й вутлий світ поглине нетля,
Що досі – тінь – на щораз довший шлях.
Мить – цятка, куди все буття ввійшло» [1, с. 80].*

Відсутність дієслів, що могли б пояснити хід думки митця, та компенсація їх за допомогою тире створюють умови для варіативності інтерпретацій образів та мотивів. Л. Тарнашинська зауважує, що в поезії Емми Андієвської «світ постає гіперсвітом, а не тим лінійно-уявним вузьким світцем, який кожен з нас бачить чи уявляє в міру своєї освіченості, вдумливості та гри фантазії» [5]. Лапідарний стиль, до якого вдається поетеса, забезпечує динаміку вірша та дає можливість у рамках сонетної форми розкрити важливі та широкі питання духовності, буття, космосу, Всесвіту тощо. Сюрреалістичні візії, що виникають під час читання твору, асоціюються із картинами таких художників, як Андре Бретон, Сальвадор Далі, Леонора Керрінгтон та ін. Саме так сприймаються «парадоксальні» метафори, які, за висловом А. Білої, «цілком оригінально трансформують оберіутівський мовленнєвий жест» [3, с. 151-152].

На нашу думку, у сонеті «Перехресні лінії» відображено своєрідну систему Всесвіту та її дискретні частини (земля, небесне світило, світ). Міфологему землі оприявлено через топос пустелі, відлюдність якої підкреслює відсутність навіть *м'яса місяця*, тобто його тіла, та образ динго, що співвідноситься із дикістю. Апокаліптичні візії в космічному просторі реалізують поглинення світу нетлею (нічним метеликом), але існування тіні

після спалаху засвідчує продовження буття у щораз довшому шляхові. Таким чином, у цій поезії відбувається зміщення координат хронотопу, коли мале й велике міняються місцями, а мить змінює вічність в онтологічному вимірі. Відтак, Емма Андіївська реалізує своє особисте бачення Всесвіту, наділяючи кожен образ у творі неординарними інтенціями.

Важливі принципи світобудови описані поетесою також у поемі «Деякі незначні аспекти світотворення» зі збірки «Хід конем», що складається із 9 лаконічних розділів. У VI розділі цього поетичного твору під назвою «Вмикання вахлярів тиску» лаконічно, але змістовно описується роль нічного світила в людському житті:

Місяць – мати і батько

Усіх забудьків,

Вчить бігати

На внутрішніх іподромах [2, с. 159].

Л. Тарнашинська, аналізуючи цю поему, констатує наявність в ній важливої субстанції – свідомості, яку Емма Андіївська «обдаровує цілком несподіваними характеристиками-порівняннями, що їх не знайдеш у жодного поета, і яка виступає повноцінним персонажем її художнього світу. Ця дивовижна робота свідомості, зафіксована авторкою у русі, плині, в несподіваних ракурсах і образотвірних, і є справжнім «золотим руном» її творчого самовираження» [5]. Назва чотирьохрядкового розділу поеми в буквальному значенні виражає конотацію *вмикати віяла тиску* і, ймовірно, реалізується в значенні навіювати, впливати, а також підкреслює динаміку твору. На нашу думку, тут виражаються концептуальні складові буття, розуміння світу за принципами діалектики, апелювання до генетичної пам'яті та внутрішніх імпульсів тощо. Архетипний образ місяця можна інтерпретувати як центр мікро- і макрокосмосу, як конструктивний компонент світоустрою, як символ консолідації минулого і майбутнього, як вираження ірраціонального виміру існування.

Отже, на основі міфоаналізу лунарного образу в поетичних текстах Емми Андієвської ми довели, що її творчість відзначається сюрреалістичними рисами, неординарним трактуванням навколишньої дійсності, зануренням у підсвідомість, алогічністю, ірраціональністю, надметафоричністю, калейдоскопічністю синестезійних вражень, несподіваними порівняннями, вільною асоціативністю тощо. Міфологема місяця в сонетах української поетеси постає частиною Всесвіту і буття, набуваючи різноманітних трансформацій в уяві читача. Водночас у творах письменниці віднаходимо елементи колективного несвідомого, що полягають у використанні окремих образів відповідно до прадавнього світобачення, що піддаються розкодуванню лише на підтекстовому рівні. Герметична поезія Емми Андієвської створює тло для безлічі домислів у тлумаченні образів та мотивів.

Література:

1. Андієвська Е. Вілли над морем: Сонети [Текст] / Емма Андієвська. – Львів: НВФ «Українські технології», 2000. – 120 с.
2. Андієвська Е. Хід конем: Поезії [Текст] / Емма Андієвська. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2004. – 168 с.
3. Біла А. Сюрреалізм: Наукове видання / Анна Біла. – К.: Темпора, 2010. – 208 с.
4. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы: иллюстрированная энциклопедия / Марк О'Коннелл, Раджи Эйри: [пер. И. Крупичевой]. – М.: Эксмо, 2009. – 256 с.
5. Тарнашинська Л. Гіпертекст Емми Андієвської як індивідуалізований світовияв [Електронний ресурс] / Людмила Тарнашинська. – Режим доступу: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/163/41/> .
6. Тищенко О. Домінантні риси сюрреалістичної поетики Е. Андієвської [Електронний ресурс] / О.О. Тищенко. – Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v17/part_1/15.pdf .

7. Слов'янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник Кононенко О.А. – К.: Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр», 2008. – 784 с.